

Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mails: iwona.kumor@ue.katowice.pl; lucyna.poniatowska@ue.katowice.pl

KAPITAŁY WŁASNE I ICH ZNACZENIE W ZACHOWANIU KONTYNUACJI DZIAŁALNOŚCI

EQUITY AND ITS IMPORTANCE IN THE GOING-CONCERN ASSUMPTION

DOI: 10.15611/pn.2017.484.10

JEL Classification: M41

Streszczenie: Kapitały własne stanowią istotną kategorię w działalności każdej jednostki gospodarczej. Określają one wartość bilansową przedsiębiorstwa i są miarą jego siły finansowej. Wielkość i struktura kapitału własnego są podstawą oceny sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa, świadczą o jego wiarygodności i stabilności, jak również określają zdolność do kontynuacji działalności. Kapitały własne pełnią wiele różnorodnych funkcji w działalności jednostki. Jedną z nich jest zabezpieczenie możliwości kontynuowania działalności. Funkcja ta realizowana jest przede wszystkim poprzez kapitały rezerwowe, których tworzenie pozwala na zachowanie kapitału oraz utrzymanie jego siły nabywczej i odtworzeniowej. Artykuł podejmuje problematykę kapitałów własnych rozpatrywanych w aspekcie zdolności jednostki do kontynuacji działalności. Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia i roli kapitałów własnych tworzonych w rachunkowości w zachowaniu kontynuacji działalności przez jednostkę gospodarczą. Zastosowaną metodą badawczą jest analiza literatury i regulacji prawnych.

Słowa kluczowe: kapitały własne, założenie kontynuacji działalności, jednostki gospodarcze.

Summary: Equity is a very important category in accounting and in the business activity. It determines the balance sheet value of the enterprise and is a measure of its financial strength. The value and structure of equity are the basis for assessing the company's financial situations, its credibility and stability, and the ability to continue its business. Equity performs a lot of different and important functions in business. One of them is to keep business going. This function is carried out primarily through capital reserves, which allows for the creation and preservation of capital to maintain its purchasing power and replacement. The article deals with the issue of equity in terms of the assumptions of the going concern. The main objective of this article is to present the importance and role of equity in the going-concern assumption. The methods of critical analysis of literature and accounting standards were used to prepare this article.

Keywords: equity, going concern assumption, enterprises.

1. Wstęp

Rola kapitałów własnych w działalności każdej jednostki jest niekwestionowana. Kapitały własne określają wartość bilansową przedsiębiorstwa, są miarą jego siły finansowej i podstawą oceny sytuacji majątkowej i finansowej. Stanowią także zabezpieczenie dla wierzycieli otrzymania należnych im kwot, jednocześnie zapewniając jednostce możliwość kontynuacji działalności. Informacja o wielkości kapitałów własnych jest niezbędna do weryfikacji przyjętego przez kierownictwo przedsiębiorstwa założenia kontynuacji działalności. Zbyt mała wartość kapitału własnego może w efekcie prowadzić do upadłości przedsiębiorstwa. Istotna z punktu widzenia oceny kontynuacji działalności jest nie tylko wielkość kapitałów własnych, lecz także ich struktura (rodzaj kapitałów własnych). Kapitały własne pełnią wiele różnorodnych funkcji w działalności jednostki; dwie podstawowe z nich związane są z:

1) zabezpieczeniem możliwości kontynuowania działalności jako źródło finansowania środków gospodarczych jednostki, przede wszystkim aktywów trwałych; kapitały własne zarówno umożliwiają rozpoczęcie działalności, jak i jej prowadzenie;

2) gwarancją dla wierzycieli spłaty ich roszczeń.

Artykuł poświęcony jest problematyce kapitałów własnym rozpatrywanych w kontekście zasady kontynuacji działalności. Jego celem jest przedstawienie znaczenia i roli kapitałów własnych tworzonych w rachunkowości w przyjęciu i utrzymaniu założenia kontynuacji działalności przez jednostkę gospodarczą. Dla realizacji przyjętego celu sformułowano hipotezę badawczą, że informacja o kapitale własnym, jego wartości i strukturze ma kluczowe znaczenie dla oceny kontynuacji działania. Zastosowaną metodą badawczą w niniejszym opracowaniu jest analiza literatury i regulacji prawnych.

2. Kapitały własne w teorii rachunkowości i prawie bilansowym

Pojęcie „kapitał” jest wieloznaczne i nie ma powszechnie akceptowanej definicji w teorii ekonomii. Geneza tego określenia sięga czasów starożytnego Rzymu, gdzie oznaczało ono „sumę będącą przedmiotem pożyczki” [Duliniec 2001, s. 34]. Kapitał jest jedną z najważniejszych kategorii zarówno w mikro-, jak i makroekonomii, mającą odniesienie do całej gospodarki lub pojedynczego przedsiębiorstwa [Kumor, Strojek-Filus 2015, s. 11]. Analizując historyczne i współczesne poglądy na temat kapitału, można jednoznacznie stwierdzić, że w literaturze przedmiotu brak jednolitego podejścia i objaśnienia tego terminu. Pojęcie kapitału odnosi się zarówno do źródeł finansowania składników majątkowych, jak i do ich wartości [Gabrusewicz, Samelak 2006, s. 273]. W dosłownym rozumieniu tego słowa oznacza ono źródła finansowania majątku, „fundusze (zasoby finansowe), powierzone przedsiębiorstwu przez jego właścicieli i wierzycieli” [Duliniec 2001, s. 13]. W rachunkowości kapitał stanowi jedną z najbardziej podstawowych jej koncepcji. W szerokim ujęciu oznacza wielkość wszystkich wartości pieniężnych powierzonych przedsiębiorstwu

[Hendriksen, van Breda 2002, s. 281]. Z punktu widzenia teorii rachunkowości kapitały (fundusze) są źródłem finansowania ogółu środków gospodarczych w danej jednostce gospodarczej [Krzywda 1999, s. 449]. Stanowią one wartościowe wyrażenie udziału określonych podmiotów w finansowaniu aktywów jednostki. Biorąc pod uwagę podmioty finansujące działalność jednostki, kapitał dzieli się na kapitał własny i kapitały obce (szeroko rozumiane zobowiązania). Podział kapitału na własny i obcy ma istotne znaczenie z punktu widzenia wpływu źródła pozyskania kapitału na bieżącą i przyszłą sytuację jednostki, zarządzanie jednostką oraz ryzyko niewypłacalności. To wszystko powoduje, że szczególnego znaczenia nabiera definiowanie kapitału własnego i zobowiązań nie tylko w teorii rachunkowości, lecz także regulacjach prawnych rachunkowości [Cebrowska 2009, s. 56].

W literaturze przedmiotu kapitały własne określane są najczęściej jako równowartość środków przekazanych jednostce bezterminowo przez jej właścicieli. Mogą one pochodzić ze źródeł zewnętrznych stanowiących wkład kapitałowy wniesiony do jednostki przez właścicieli lub źródeł wewnętrznych stanowiących środki wygospodarowane przez jednostkę w toku jej działalności, gdy właściciele rezygnują z tych środków. Z punktu widzenia jednostki gospodarczej kapitały własne stanowią własne, długoterminowe źródło finansowania działalności gospodarczej. Służą one finansowaniu aktywów niezbędnych do uruchomienia i prowadzenia działalności.

Sposób rozumienia i istota kapitałów własnych zależy od przyjętej koncepcji (teorii) kapitału. Szczególne znaczenie mają tutaj dwie podstawowe koncepcje wykorzystywane w rachunkowości, tj. koncepcja kapitału podmiotu (jednostki) gospodarczego i koncepcja kapitału własności. W literaturze przedmiotu wymienia się także inne koncepcje kapitału oparte na koncepcjach: rezydualnych praw własności, teorii przedsiębiorstwa czy teorii funduszowej [Smejda 2011, s. 497]. Każda z tych koncepcji prowadzi do różnych koncepcji dochodu (zysku) i metod wykazywania udziałów kapitałowych w dochodzie (zysku), jak również sposobu ujawniania i prezentacji kapitału własnego w sprawozdaniu finansowym [Cebrowska 2009, s. 59].

Koncepcja kapitału podmiotu gospodarczego zakłada, że jednostka została zorganizowana do działalności biznesowej, w której wykorzystywany będzie powierzony jej kapitał. Kapitał ten jest niezbędny do prowadzenia działalności gospodarczej i zapewnia kontynuację działalności. W koncepcji kapitału podmiotu gospodarczego kapitał powinien być także co najmniej reprodukowany. W teorii tej rozumienie kapitału wyraża podstawowe równanie bilansowe: aktywa = pasywa. Zwrot kapitału odnosi się tutaj do kapitału jednostki, a nie kapitału właścicieli. Teoria ta zakłada oddzielanie kapitału jednostki od kapitału właściciela, a stosunek kapitału własnego do zobowiązań nie jest tu istotny [Smejda 2011, s. 498]. Zgodnie z koncepcją kapitału własności jednostka gospodarcza jest własnością osoby lub grupy osób (właścicieli kapitału), a jej celem jest prowadzenie działalności w imieniu właścicieli. Równanie bilansowe przybiera tutaj postać: aktywa – zobowiązania = własność (aktywa netto) [Smejda 2011, s. 500].

Z wyborem koncepcji kapitału wiąże się ściśle sposób ujawniania i prezentacji kapitału własnego w sprawozdaniu finansowym [Cebrowska 2009, s. 59]. W regulacjach prawnych rachunkowości przyjęto teorię kapitału rezydualnego. Kapitał własny jest kategorią finansową, której polskie prawo bilansowe nie zdefiniowało. Według ustawy o rachunkowości kapitał własny wartościowo odpowiada aktywom netto jednostki, czyli aktywom pomniejszonym o zobowiązania, i powinien być rozpatrywany w dwóch płaszczyznach: wyceny bilansowej i prezentacji [Ustawa z 29 września 1994]. Zgodnie z tym ujęciem kapitał własny równa się aktywom netto. Ustawa o rachunkowości jedynie w kilku krótkich artykułach reguluje kwestię kapitałów własnych, określając sposób ich wyceny i ujęcia w sprawozdaniu finansowym. Zgodnie z ustawą kapitały własne ujmuje się w księgach rachunkowych w podziale na ich rodzaje.

Według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) kapitał własny to udział w aktywach jednostki pozostały po odjęciu wszystkich jej zobowiązań [MSSF 2016, Założenia koncepcyjne]. Określenie kapitałów własnych w MSSF jest tożsame z ich ujęciem w ustawie o rachunkowości. Założenia koncepcyjne rozszerzają jednak pojęcie kapitału własnego, formułując dwie następujące koncepcje jego rozumienia:

- 1) finansowa koncepcja kapitału,
- 2) rzeczowa koncepcja kapitału.

Według finansowej koncepcji kapitału kapitał to zainwestowane pieniądze lub zainwestowana siła nabywcza, stąd kapitał stanowi synonim terminu „aktywa netto” [MSSF 2016, Założenia koncepcyjne; Pfaff, Messner (red.) 2011, s. 451]. Natomiast zgodnie z rzeczową koncepcją kapitału, gdzie kapitał oznacza m.in. możliwości operacyjne jednostki, za kapitał uważa się zdolności produkcyjne jednostki wyrażone np. w dziennym wolumenie produkcji [MSSF 2016, Założenia koncepcyjne; Pfaff, Messner (red.) 2011].

Według MSSF dobór właściwej koncepcji kapitału przez jednostkę gospodarczą powinien być oparty na potrzebach informacyjnych użytkowników jej sprawozdań finansowych. Dla księgowego ujęcia kapitałów dla celów sprawozdawczości finansowej przyjmuje finansową koncepcję kapitału. Koncepcja ta wiąże się z finansową koncepcją zachowania kapitału i ustalania zysku, według której zysk osiąga się tylko wówczas, gdy wartość finansowa aktywów netto na koniec okresu obrotowego przewyższa wartość finansową aktywów netto na początek tego okresu, po wyłączeniu wypłat na rzecz właścicieli i wkładów wniesionych przez właścicieli w danym okresie obrotowym [MSSF 2016, Założenia koncepcyjne].

3. Podział i struktura kapitałów własnych oraz ich ujęcie sprawozdawcze

Na kapitał własny składają się różne pozycje, a jego struktura jest uzależniona od formy prawnej przedsiębiorstwa. Tradycyjnie kapitały własne dzielą się na dwie podstawowe grupy:

- 1) kapitał powierzony (zainwestowany),
- 2) kapitał samofinansowania.

Kapitał powierzony, zainwestowany, to kapitał wnoszony przez właścicieli. Obejmuje on kapitał podstawowy, kapitał zapasowy reprezentujący agio czy dopłaty wnoszone przez udziałowców. Elementy kapitału własnego należące do kapitału samofinansowania mogą mieć odmienne źródła pochodzenia i obowiązują wobec nich odmienne zasady ustalania wartości.

Innym kryterium podziału kapitałów własnych są źródła ich powstawania. Według tego kryterium kapitały własne dzieli się na:

- 1) składniki kapitału wynikające z decyzji inwestorów,
- 2) składniki kapitału pochodzące z aktualizacji wyceny aktywów,
- 3) składniki kapitałów pochodzące z wyników finansowych bieżącego roku lub ubiegłych lat [Strojek-Filus, Kumor 2015, s. 19].

Kapitały własne można też podzielić na:

- 1) kapitały podstawowe,
- 2) kapitały rezerwowe.

Kapitał podstawowy odzwierciedla równowartość aktywów wniesionych do jednostki przez jej założycieli przy powstaniu jednostki bądź późniejszym powiększeniu jej rozmiarów. W zależności od formy organizacyjnoprawnej kapitał podstawowy może przybrać postać kapitału zakładowego, kapitału właścicieli, funduszu założycielskiego itp. Kapitały rezerwowe odzwierciedlają z kolei równowartość tej części aktywów, która została nabyta z wypracowanego przez jednostkę zysku bądź z innych pozyskanych przez jednostkę źródeł trwałego finansowania (np. dopłaty wspólników, aktualizacja wartości aktywów trwałych) [Pfaff, Messner (red.) 2011, s. 454-455].

Ujmowanie bądź ujawnianie w sprawozdaniu finansowym informacji na temat kapitałów własnych według różnych regulacji rachunkowości jest zróżnicowane. Zgodnie z ustawą o rachunkowości kapitały (fundusze) własne ujmuje się w księgach rachunkowych z podziałem na ich rodzaje i według zasad określonych przepisami prawa, postanowieniami statutu lub umowy o utworzeniu jednostki [Ustawa z 29 września 1994]. Z zapisów ustawy wynika, że ujęcie poszczególnych elementów kapitałów własnych w sprawozdaniu finansowym może być obligatoryjne bądź fakultatywne w zależności od tego, czy wynika z przepisów prawa, czy z aktu formalizującego powstanie przedsiębiorstwa. Podstawowy zakres informacji dotyczący kapitałów własnych określają załączniki do ustawy o rachunkowości zgodnie z wytycznymi ustawy. Informacje o kapitałach własnych są ujmowane w bilansie i zestawieniu zmian w kapitale własnym i ujawniane w informacji dodatkowej. Według załącznika nr 1 do ustawy kapitały własne są ujmowane w podziale na:

- 1) kapitał podstawowy,
- 2) kapitał zapasowy,
- 3) kapitał z aktualizacji wyceny,
- 4) pozostałe kapitały rezerwowe,

- 5) zysk (strata) z lat ubiegłych,
- 6) zysk (strata) netto,
- 7) odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego.

Zgodnie z tym załącznikiem w dodatkowych informacjach i objaśnieniach należy, w zakresie kapitałów własnych, ujawnić dane o strukturze własności kapitału podstawowego oraz liczbie i wartości nominalnej subskrybowanych akcji, w tym uprzywilejowanych, oraz stan na początek roku obrotowego, zwiększenia i wykorzystanie oraz stan końcowy kapitałów (funduszy) zapasowych, rezerwowych i kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny, o ile jednostka nie sporządza zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym. Dane i objaśnienia ujawnione w informacji dodatkowej powinny być istotne, aby sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawiało sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki [Ustawa z 29 września 1994].

W sytuacji zagrożenia kontynuacji działalności, kiedy jednostka zostaje postawiona w stan likwidacji lub ogłoszenia upadłości, dokonuje wyceny aktywów i tworzy rezerwę na przewidywane koszty i straty spowodowane zaprzestaniem działalności, a powstałe w związku z tym różnice ujmuje na kapitale z aktualizacji wyceny. Dodatkowo składniki kapitału (funduszu) własnego należy, na dzień rozpoczęcia likwidacji lub postępowania upadłościowego, połączyć w jeden kapitał (fundusz) podstawowy [Ustawa z dnia 29 września 1994].

Zakres informacji o kapitałach własnych, prezentowany w sprawozdaniu finansowym w uregulowaniach międzynarodowych, określa MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”. Według MSR 1 w sprawozdaniu z sytuacji finansowej, w zakresie kapitałów własnych, ujawnienia wymagają:

- wyemitowany kapitał podstawowy oraz kapitały rezerwowe przypisane udziałowcom jednostki dominującej,
- udziały niedające kontroli zaprezentowane w kapitale własnym [MSR 1].

Pozostałe składniki kapitałów własnych mogą być prezentowane albo w sprawozdaniu z sytuacji finansowej, albo w notach. Stopień szczegółowości i miejsce prezentacji zależy od charakteru działalności jednostki oraz wielkości, rodzaju i funkcji prezentowanych pozycji. MSR 1 wymaga ponadto, aby pozycje ujęte w kapitale własnym zostały podzielone na opłacony kapitał podstawowy, nadwyżkę ceny emisyjnej nad wartością nominalną udziałów oraz kapitały rezerwowe [MSR 1]. W przypadku spółek kapitałowych można wyodrębnić wkłady wniesione przez udziałowców, zyski zatrzymane oraz kapitały rezerwowe [MSR 1]. Zgodnie z MSR 1, w sprawozdaniu z sytuacji finansowej lub w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym czy też w informacjach dodatkowych, jednostka powinna ujawnić:

- 1) dla każdej klasy kapitału podstawowego:
 - liczbę udziałów składających się na kapitał docelowy;
 - liczbę udziałów wyemitowanych i w pełni opłaconych oraz wyemitowanych i nie w pełni opłaconych;

- wartość nominalną udziału lub stwierdzenie, że udziały nie posiadają wartości nominalnej;
 - uzgodnienie zmian liczby objętych udziałów na początek i na koniec okresu;
 - prawa, przywileje i ograniczenia związane z daną klasą udziałów, włączając w to ograniczenia dotyczące prawa do dywidendy i zwrotu kapitału;
 - udziały/akcje własne jednostki pozostające w jej posiadaniu lub w posiadaniu jednostek zależnych i jednostek stowarzyszonych;
 - akcje zarezerwowane dla potrzeb emisji związanych z realizacją opcji i umów sprzedaży akcji, wraz z warunkami i kwotami;
- 2) opis charakteru i przeznaczenia każdego kapitału rezerwowego wchodzącego w skład kapitału własnego [MSR 1].

4. Założenie kontynuacji działalności

Kontynuacja działalności jest zaliczana do ważniejszych zasad rachunkowości. Zasada ta jest definiowana w krajowych i międzynarodowych regulacjach rachunkowości oraz krajowych i międzynarodowych standardach rewizji finansowej. Zgodnie z ustawą o rachunkowości kierownictwo przy stosowaniu przyjętych zasad (polityki) rachunkowości przyjmuje założenie, że jednostka będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmnieszonym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym. Z kolei w MSR 1 stwierdza się, że kierownictwo jednostki dokonuje oceny zdolności jednostki do kontynuowania działalności przy sporządzaniu sprawozdań finansowych [MSR 2016, nr 1]. Sprawozdanie finansowe sporządza się przy założeniu kontynuacji działalności, chyba że kierownictwo albo zamierza zlikwidować jednostkę, albo zaniechać prowadzenia działalności gospodarczej lub też nie ma żadnej realnej alternatywy dla likwidacji lub zaniechania działalności [MSR 1, 570].

Zgodnie z Załoženiami koncepcyjnymi zasada kontynuacji działalności stanowi podstawowe założenie sporządzania sprawozdań finansowych. Przyjęcie założenia o kontynuacji działalności wiąże się ze stosowaniem ogólnych zasad wyceny aktywów i pasywów przewidzianych w prawie bilansowym. W sytuacji gdy założenie kontynuacji działalności nie jest uzasadnione, wycena aktywów i pasywów jednostki oraz sporządzenie sprawozdań finansowych może podlegać innym zasadom [MSSF 2016, Założenia koncepcyjne, Ustawa z 29 września 1994].

W MSR 1 i ustawie o rachunkowości obowiązek oceny zasadności założenia kontynuacji działalności nałożony został na kierownika jednostki. Oceniając zasadność kontynuacji działalności, bierze się pod uwagę dostępne informacje dotyczące przyszłości, która odpowiada co najmniej 12 miesiącom od dnia bilansowego. Zakres analizy zależy od stanu faktycznego [MSSF 2016, Założenia koncepcyjne; MSR 1; Ustawa z 29 września 1994; Kumor 2015, s. 131; Kumor, Poniatońska 2017, s. 805]. Kwestia obowiązku oceny zasadności założenia kontynuacji działalności podobnie została ure-

gulowana w Międzynarodowym Standardzie Rewizji Finansowej 570 „Kontynuacja działalności”. Standard ten nie wskazuje okresu analizy, podkreśla natomiast konieczność sformułowania osądu o przyszłych skutkach zdarzeń lub uwarunkowań w określonym czasie, co wiąże się z niepewnością [MSR 570].

Zgodnie z polskim prawem bilansowym informację o przyjętym założeniu kontynuacji działalności oraz o ewentualnych okolicznościach wskazujących na zagrożenie kontynuowania działalności należy ująć we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego, a w przypadku jednostek mikro – w informacjach ogólnych. Informacje o zagrożeniach kontynuacji działalności muszą zostać ujawnione w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego. Informacja dodatkowa powinna również zawierać opis podejmowanych i planowanych przez kierownictwo jednostki działań mających na celu eliminację niepewności. W przypadku zaprzestania części działalności, która ma wpływ na koszty i przychody, przy zachowaniu zasady kontynuacji wymagany jest podział tych kosztów i przychodów na koszty i przychody działalności kontynuowanej i niekontynuowanej [Ustawa z 29 września 1994]. MSR 1 wskazuje także na konieczność podania założeń sporządzania sprawozdania finansowego oraz powodu, dla którego założenie o kontynuacji działalności przez jednostkę nie zostało uznane za uzasadnione [MSR 1; Kumor, 2016, s. 451; Kumor, Poniatowska 2017, s. 806].

5. Analiza kapitałów własnych w kontekście zachowania kontynuacji działalności

Kapitały własne stanowią w spółce zabezpieczenie możliwości kontynuowania działalności. Poziom kapitałów własnych, przy którym założenie kontynuacji działalności może być zagrożone, określa Kodeks spółek handlowych (ksh). Jeżeli wykazana w bilansie strata przewyższa sumę kapitałów zapasowego i rezerwowych oraz połowę kapitału zakładowego, w przypadku spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, i jedną trzecią w przypadku spółki akcyjnej, zarząd powinien zwołać odpowiednio zgromadzenie wspólników lub walne zgromadzenie w celu podjęcia uchwały o dalszym istnieniu spółki [Ustawa z 15 września 2000].

Utrzymanie kapitałów własnych na odpowiednim poziomie, a także ich jakość często decydują o stabilnym i długotrwałym rozwoju przedsiębiorstwa. Oprócz wielkości kapitałów własnych istotne znaczenie w ocenie założenia kontynuacji działalności ma jego struktura i sposób prezentacji. Podział kapitałów własnych wskazuje na określone ograniczenia prawne i inne, które w istotny sposób wpływają na możliwość wykorzystania poszczególnych składników tych kapitałów. Największe znaczenie dla zaufania potencjalnego inwestora ma niewątpliwie wielkość kapitału podstawowego, która została wniesiona i opłacona przez właścicieli. Z kolei kapitały rezerwowe chronią przedsiębiorstwo przed ryzykiem prowadzonej działalności. Stanowią one wyraz ostrożności i zapobiegliwości, jaką kieruje się zarząd jednostki w zapewnieniu kontynuacji działalności, poprzez zagwarantowanie jej warunków

do działalności w sytuacji, gdy jednostka nie zamierza ani jej zaniechać, ani ograniczyć. Stanowią one zabezpieczenie przed likwidacją i upadłością przedsiębiorstwa, zapewniając mu utrzymanie się na rynku i umożliwiając długofalowy, stabilny rozwój [Poniatowska 2016, s. 174]. W przypadku kapitału zapasowego istotne mogą być źródła jego pochodzenia. Kapitał ten może pochodzić np. z podziału zysku, co oznacza, że we wcześniejszych okresach spółka generowała dodatnie wyniki finansowe, lub z dopłat wspólników (które mogą świadczyć o przewidywanych stratach) [Adamczyk 2011, s. 12]. Z. Luty dodatkowo wskazuje, że kapitał ten może łączyć w sobie zarówno wartości rzeczywiste, jak i wirtualne, powstałe np. na dzień likwidacji środków trwałych uprzednio przeszacowanych, jeśli skutki tego przeszacowania zostały ujęte na kapitale z aktualizacji wyceny [Luty 2009, s. 124].

Z punktu widzenia oceny kontynuacji działalności przedsiębiorstwa niewątpliwie uwagę zwraca kapitał z aktualizacji wyceny, który jest konsekwencją wyceny aktywów i zobowiązań, zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości. Nie zawsze wycena składników aktywów i zobowiązań jest wiarygodna, a wybór metody właściwy [Kumor 2012, s. 99]. Dodatkowo w pewnych sytuacjach kapitał z aktualizacji wyceny może mieć wymiar tylko memoriałowy, a nie pieniężny [Luty 2009, s. 124].

Na zagrożenie kontynuacji działalności wskazują również przepisy prawa upadłościowego i naprawczego, zgodnie z którymi dłużnika uważa się za niewypłacalnego także wtedy, gdy jego zobowiązania przekroczą wartość jego majątku, nawet wówczas, gdy na bieżąco te zobowiązania wykonuje. W tej sytuacji kontynuację działalności może zapewnić jedynie wsparcie kapitałowe udziałowców (akcjonariuszy), w formie np. podwyższenia kapitału zakładowego [Ustawa z 28 lutego 2003].

MSRF 570 wśród zdarzeń i uwarunkowań, które mogą budzić wątpliwości co do zasadności kontynuowania działalności, w zakresie kapitałów własnych wymienia nieprzestrzeganie wymogów dotyczących kapitałów, a Krajowy Standard Rewizji Finansowej 1 [KSRF 1] wskazuje znaczne straty za lata poprzednie i rok bieżący. Standardy te wskazują na obowiązek wykonania przez biegłego rewidenta procedur rewizji finansowej w odniesieniu do weryfikacji zasadności przyjęcia lub odrzucenia przez kierownictwo jednostki założenia o kontynuacji działalności [MSR 570, KSRF 1]. Biegły rewident, aby zapewnić wykonanie tego obowiązku, musi odpowiednio zaplanować i przeprowadzić badanie. W przypadku stwierdzenia zagrożeń kontynuacji działalności przez jednostkę biegły rewident powinien rozpatrzyć dokonaną przez kierownictwo ocenę zdolności jednostki do kontynuacji działalności oraz ocenić realność planów, w oparciu o które ta deklaracja została złożona.

Kapitały własne jako kategoria występująca w konstrukcji wielu wskaźników finansowych wykorzystywanych w analizie finansowej są podstawą oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Wyniki takiej analizy dostarczają informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, jego zadłużeniu, rentowności itp., umożliwiając ocenę zachowania kontynuacji działalności.

Do oceny struktury finansowania oraz relacji majątkowo-kapitałowych mogą posłużyć np. złote zasady finansowa i bilansowa, których zachowanie świadczy o pra-

widłowym finansowaniu aktywów, niezależności finansowej i korzystnej sytuacji jednostki w przypadku zagrożenia kontynuacji działalności.

Wiarygodność i stabilność jednostki zależy w dużym stopniu od poziomu jej zadłużenia. Do oceny zadłużenia przedsiębiorstwa mogą posłużyć wskaźniki zadłużenia przedstawiające proporcje kapitałów własnych i obcych zaangażowanych w finansowanie działalności i pozwalających ocenić, czy poziom kapitałów obcych nie zagraża niezależności finansowej jednostki. Do wskaźników tych można zaliczyć: wskaźnik ogólnego zadłużenia, wskaźnik pokrycia aktywów kapitałami własnymi, wskaźnik zadłużenia kapitału własnego, wskaźnik samofinansowania czy mnożnik kapitału [Poniatowska, Maruszevska 2013, s. 96-99]. Wysoki udział kapitałów własnych w strukturze pasywów świadczy o niezależności finansowej jednostki i zapewnia bezpieczeństwo finansowe.

W ocenie działalności przedsiębiorstwa w zakresie kapitałów własnych szczególne miejsce zajmują także wskaźniki rentowności kapitałów własnych, będące relacją wyniku finansowego do kapitałów własnych, wskazujące na ich zyskowność. Przy ocenie zdolności do kontynuowania działalności analiza kapitałów własnych, ich poziomu, struktury, dynamiki, udziału w całości pasywów, jak również analiza wskaźnikowa mają zasadnicze znaczenie.

6. Zakończenie

Kapitał własny jest podstawową kategorią ekonomiczną związaną z działalnością każdej jednostki gospodarczej. Warunkuje on rozpoczęcie działalności gospodarczej, ale także zapewnia jej kontynuację i rozwój. Jest to kategoria, która nie została zdefiniowana w przepisach prawa bilansowego. Regulacje rachunkowości, przyjmując koncepcje kapitału rezydualnego, określają kapitał własny jako udział w aktywach jednostki pozostały po odjęciu wszystkich zobowiązań. Jako stabilne źródło finansowania, o najdłuższym okresie wymagalności, kapitał własny stanowi zabezpieczenie kontynuowania działalności. Jest to jedna z najważniejszych funkcji kapitału własnego.

Rola kapitału własnego w zapewnieniu kontynuacji działalności uwidacznia się szczególnie w przypadku jego niedostatecznych rozmiarów, co może prowadzić do upadku przedsiębiorstwa. W ocenie zdolności do kontynuacji działalności ważny jest jednak nie tylko poziom kapitału własnego, lecz także jego struktura. Tworzenie kapitałów rezerwowych powodujące zachowanie kapitału, utrzymanie jego siły nabywczej i odtworzeniowej, ograniczające skutki ryzyka gospodarczego itp. pozwala w efekcie kontynuować działalność jednostce i jest narzędziem kształtowania jej stabilnego rozwoju. Ze względu na duże znaczenie kapitału własnego powinien on być przedmiotem wnikliwych analiz zarówno teoretycznych, jak i praktycznych.

Literatura

- Adamczyk M., 2011, *Kapitały własne jako miara siły finansowej spółki oraz przedmiot audytu*, [w:] *Rachunkowość – sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa.
- Barburski J., 2014, *Kapitały własne jako podstawa bezpieczeństwa działalności gospodarczej na przykładzie przedsiębiorstw WIG 20*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 804, Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia nr 67, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Cebrowska T., 2009, *Problemy ustalania kapitału własnego*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Duliniec A., 2001, *Struktura i koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa.
- Gabrusewicz W., Samelak J., 2006, *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań.
- Hendriksen E.A., M.F. van Breda, 2002, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa.
- KSRF, 2010, Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1, Załączniki do uchwały nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z 16 lutego 2010.
- Kumor I., 2012, *Dylematy pomiaru bilansowej wartości przedsiębiorstwa w świetle polityki rachunkowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 737, Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia nr 56, Szczecin.
- Kumor I., 2015, *Koncepcje rachunkowości w ujęciu retrospektywnym i prospektywnym, ich przegląd i klasyfikacja*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 855, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 74, t. 2, Szczecin.
- Kumor I., 2016, *Identyfikacja i klasyfikacja zjawisk zagrażających kontynuacji działalności i ich ujęcie sprawozdawcze*, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 2/2 (80), Szczecin.
- Kumor I., Poniatowska L., 2017, *The going-concern assumption in the assessment of management and auditors*, Economic and Social Development, 22nd International Scientific Conference on Economic and Social Development “The Legal Challenges of Modern World”, Book of Proceedings, Split.
- Krzywyda D., 1999, *Rachunkowość finansowa*, FRRwP, Warszawa.
- Luty Z., 2009, *Wirtualny wymiar informacji finansowych. Artykuł dyskusyjny*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 49 (105).
- MSSF, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, 2016, SKwP, Warszawa.
- MSR, Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej, 2010, t. 2, KIBR i SKwP, Warszawa.
- Pfaff J., Messner Z. (red.), 2011, *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa.
- Poniatowska L., 2016, *Rezerwy kapitałowe i ich znaczenie w działalności jednostki gospodarczej*, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 2/2 (80), Szczecin.
- Poniatowska L., Maruszewska E., 2013, *Analiza finansowa. Teoria i zadania*, Wydawnictwo UE w Katowicach, Katowice.
- Smejda M., 2011, *Koncepcje kapitału – ich wpływ na proponowane rozwiązania w rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość – sztuka pomiaru i komunikowania*, praca zbiorowa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Strojek-Filus M., Kumor I., 2015, *Wartość bilansowa jednostki gospodarczej w ujęciu krajowych i międzynarodowych standardów rachunkowości*, CeDeWu.Pl, Warszawa.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2016, poz. 1047 ze zm.
- Ustawa z 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2013, poz. 1030.
- Ustawa z 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, Dz.U. 2015, poz. 233 ze zm.